

Arhitekt modernizma

Edvard Ravnikar je spodbujal družbeno kritično mišljenje in bil prepričan, da arhitekt brez poznavanja filozofije ne more najti relevantnih odgovorov na aktualne izzive – Podobno kot Plečnik je stremel k razvoju domačega znanja in uporabi domačih materialov

Tekst: **Smilja Štravs**

Edvard Ravnikar je osrednja osebnost slovenske arhitekture druge polovice dvajsetega stoletja, ki pa ne izstopa samo po kvaliteti in bogastvu svojega arhitekturnega opusa, ampak tudi po svoji intelektualni širini in vplivu, ki ga je imel na slovensko in jugoslovansko arhitekturno okolje. Razstava v Muzeju za arhitekturo in oblikovanje v Ljubljani je tako posvečena arhitektu, ki je slovensko arhitekturo odprl ustvarjalnemu dvomu in nikoli dokončanemu eksperimentu, pravi dr. Miloš Kosec, glavni kustos razstave.

»Razstava o Edvardu Ravnikarju v MAO ni pregledna razstava arhitektovega dela, temveč se osredotoča na nekaj njegovih ključnih projektov, v katerih je Ravnikarju uspelo slovensko arhitekturo predstaviti na lastne ustvarjalne noge in oblikovati samozavesten modernizem, slog, ki se ni zgledoval po tujih vzorih, temveč je slovensko 20. stoletje definiral kot specifično, avtentično in zanimivo tudi za tujino,« pojasni dr. Miloš Kosec. Edvard Ravnikar je, nadaljuje, zakoličil prostore moderne slovenske družbe in države, ustvaril formo, merilo in prostor slovenski državnosti ter preoblikoval razumevanje vloge arhitekta 20. stoletja. Arhitekt Edvard Ravnikar velja za najbolj celovito osebnost slovenske arhitekture in urbanizma v drugi polovici dvajsetega stoletja. Bil je najbolj nadarjen in avtonomen učenec Jožeta Plečnika ter tudi zelo cenjen sodelavec Le Corbusiera, ki je v svoj atelje rad sprejemal Plečnikove učence, saj so sloveli po svoji delavnosti in risarskem perfekcionizmu.

Suvereno in regionalno zaznamovan arhitekturni jezik

Poleg mnogih urbanističnih in arhitekturnih zasnov je Ravnikar zapustil tudi velik opus intimnih pričevanj v risbi in besedi, ki so manj znana in so nam jih ohranili njegovi dediči. Nastajala so na njegovih raziskovalnih izletih po domovini in tujini, še posebej ljuba so mu bila italijanska mesta, kamor je pogosto odšel po umetniški in arhitekturni navdih. Nacionalni in mednarodni pomen Ravnikarjeve zapuščine in odnosa do arhitekturne

Foto: arhiv Jarež Kallšnik, zbirka MAO

**Trg Revolucije
oziroma današnji Trg
republike v Ljubljani
z reprezentativnim
kompleksom stavb
državnega pomena**

dediščine 20. stoletja nasploh terja tudi njeno aktualizacijo v duhu 21. stoletja in predvsem temu je posvečena razstava v Muzeju za arhitekturo in oblikovanje v Ljubljani. »Ravnikarjevi ambient

EDVARD RAVNIKAR (1907–1993)

Arhitekturo je študiral na Dunaju in v Ljubljani, kjer je 1935. diplomiral pri prof. Jožetu Plečniku. Leta 1939 je delal nekaj mesecev v Le Corbusierovem ateljeju v Parizu. Od 1946 do 1980 je bil profesor na oddelku za arhitekturo TF v Ljubljani. Bil je arhitekt, urbanist, oblikovalec, pedagog in publicist. Aktiven je bil kot dopisni član JAZU in redni član SAZU. Prejel je najpomembnejša kulturna in strokovna priznanja: dvakrat Prešernovo nagrado (1961, 1978), dvakrat Plečnikovo nagrado (1975, 1987), nagrado Avnoja (1982) in Herderjevo nagrado na Dunaju (1988) ter častni doktorat TU Graz (1988).

bistveno zaznamovali proces slovenske osamosvojitve, tranzicijskih in sodobnih družbenih vrenj; odpirajo pa tudi vprašanja dostopnega javnega prostora, energetske, programske in protipotesne sanacije stavb. Ti izzivi terjajo odgovorno posredovanje stroke med ohranjanjem dediščinske pričevalnosti in prilagajanjem družbenim in okoljskim danostim, ki so bistveno drugačne od tistih iz časa Ravnikarjevega ustvarjanja,« je prepričan Kosec. Arhitektov opus je od sredine prejšnjega stoletja naprej zasukal razvoj slovenskega modernizma v smer suverena in regionalno zaznamovanega jezika, ki pa je bil nenehno vpet v globalno arhitekturno sceno. Tako bo osrednja razstava o delu Edvarda Ravnikarja v MAO, ki nastaja na podlagi podrobne raziskave donacij Ravnikarjeve zapuščine, ki so jo muzeju predali Ravnikarjevi dediči in Fakulteta za arhitekturo, namesto retrospektivnega pregleda celotnega opusa predstavila kompleksnost razvoja, dilem, sprememb in usode nekaterih ključnih Ravnikarjevih del. Razstava podrobneje predstavlja štiri sklope Ravnikarjevega ustvarjanja: njegove spomenike iz petdesetih let (še posebej spomenike na Rabu, v Dragi in na Goreljku, ki so ustvarili popolnoma nov, s krajino povezan spominski jezik), javne stavbe v Kranju (še posebej stavbo OLO Kranj, ki je poleg Plečnikovega NUK-a morda najpopolneje ohranjena slovenska celostna arhitekturna umetnina 20. stoletja), Trg Revolucije oziroma današnji Trg republike v Ljubljani z reprezentativnim kompleksom stavb državnega pomena in njegove neuresničene urbanistične projekte (še posebej vizionarska

načrta za Skopje in Benetke, ki sta v času družbenih in okoljskih sprememb 21. stoletja morda še bolj aktualna kot v času nastanka). Ravnikarjeva dela so predstavljena z avtentičnim gradivom: originalnimi načrti in skicami, prvotnimi in na novo izdelanimi maketami, bogatim fotografskim in filmskim materialom, pričevanju Ravnikarjevih sodelavcev in učencev ter z ohranjenim gradivom Ravnikarjevega poučevanja in raziskovanja.

Iskanja v risbi, spoznanja v misli

Letos je bila v CD tudi predstavitev Ravnikarjevih skic z naslovom *Iskanja v risbi, spoznanja v misli; Fragmenti iz zapuščine* Edvarda Ravnikarja. Kustos razstave v Cankarjevem domu, arhitekt **Aleksander Saša Ostan** je z njimi predstavil fantazijsko bogat Ravnikarjev notranji svet, ki se razlikuje od na prvi pogled povsem racionalističnega procesa ustvarjanja velikih modernističnih konceptov, ustrezno umeščen v celostno zasnovan Ravnikarjev ambient sredi mesta, del katerega je tudi Cankarjev dom.

Polihistor **Jože Kastelic** v svojem prispevku v monografiji Francea Ivanška *Hommage à Edvard Ravnikar 1907–1993* iz leta 1995 omenja pogovore z Edvardom Ravnikarjem in Antonom Bitencem, v katerih oba pedagoga o arhitekturi govorita kot o »kraljici umetnosti«, čemur tudi sam pritrjuje. A ob tem dodaja, da je taka predvsem v območju arhitekturne skice in risbe, medtem ko naj bi bile realizacije že obremenjene z vsemi mogočimi okoliščinami, ki jih narekujeta prostor in čas. Če bi njegovo tezo sprejeli, bi se morali vprašati, kako se lahko medij risbe povzdigne tako visoko

Plečnikov eksperimentalizem je v srečevanju z izvirno mislijo koncepta ali samo tesa arhitekture in kot nekaj ~~razločnega~~ ^{nadčasnega} prineseno v svetlo tolo. Kapitoli: pri razpletnem skiciranju na Hradčane so bili skicirani: ~~egipčanski~~ ^{egipčanski} kapitoli, ki so bili moderni, finiji in elegantni.

Je temu je v starem vrehu samo to, kar je ogorčeno...
 Je volja in moč. Katere vrline eksperimentalizma so mi močine!

Michellet: Ta dan je bila močna na 1. področju je bila prisotna, tuj. ne več čas, bliskovitost. To je bilo med 1910 in 1930 za moderno arhitekturo.

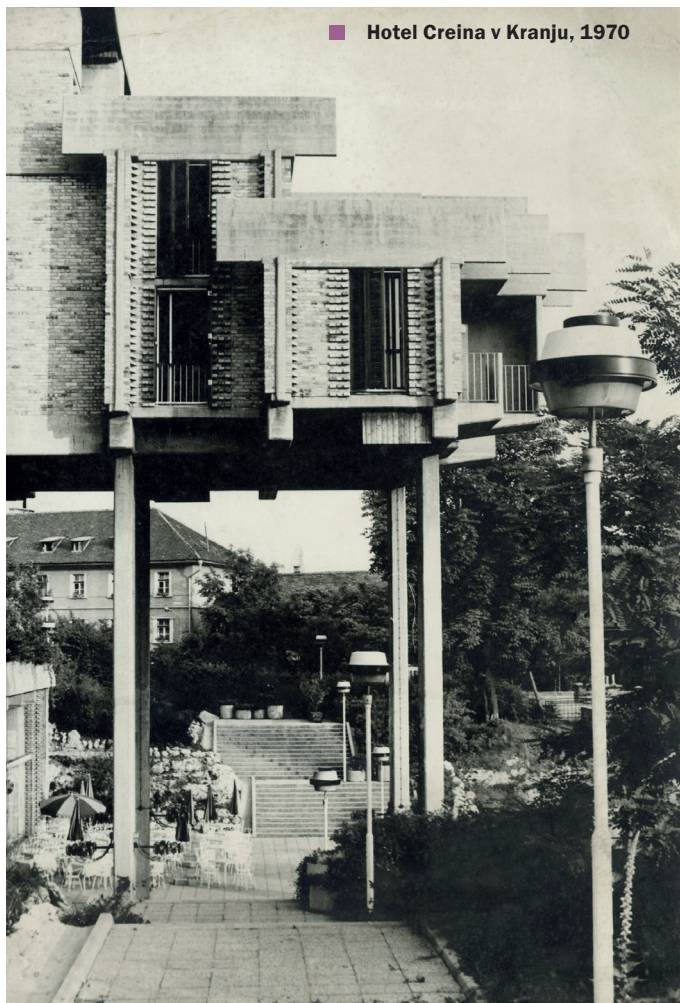
Le razvojem konceptov v čimve in izve malo misli, skicirani domovi in gongje luči, nakloni terena, terasami in jostiki seje. Michellet je poskušal v svojo stilo. Ta je bila v tehnološki ravni koraki (je od časa Weissenhofa, ja se to kane ene glavni točki za "nepotvrđeno") popolnoma zlikana v razmišljanje plošč. Ploščami tvoj komei in, ~~trouche~~ ^{trouche} in aneksi na TR so spili nas zračiti nepotvrđeno gledanja.

Chronologie, a ~~drumet~~ ^{drumet} à rompre la méthode en scène, à ~~trouver~~ ^{trouver} d'un trait, d'un ~~opérateur~~ ^{opérateur} ~~opérateur~~ ^{opérateur} M.J. se révèle un architecte.

Dovrženo, lepa dela je odlična moza na smetju; je kosček večnosti.

Foto: arhiv Ambienti d.o.o.

Foto: arhiv Janez Kalšnik, zbirka MAO

■ Hotel Creina v Kranju, 1970

■ Rokopis Edvarda Ravnikarja

v sfero umetnosti. »Največji arhitekti v zgodovini, med njimi tudi tisti sodobnejši iz bližnjega 20. stoletja, kot so bili Antoni Gaudi, Otto Wagner, Frank Lloyd Wright, Alvar Aalto, Michel de Klerk, Plečnik ... so bili hkrati tudi pravi (vele)mojstri prostoročne risbe in mednje seveda sodi tudi Ravnikar.

»Jože Plečnik zaseda med njimi prav posebno mesto, vrhunski virtuoz, ki je znal ideje iz duhovnega sveta navdahnjeno prenesti najprej na papir, potem pa tudi v materialno stvarnost arhitekture,« pojasni Ostan in doda, da imamo srečo, da nam je usoda po Plečniku podarila še njegovega učenca, Edvarda Ravnikarja, izjemnega ustvarjalca in misleca, čigar risbe izhajajo iz likovne tradicije njegovega učitelja, pri katerem se je dolga leta učil in z njim tudi delal.

A potem ko je Ravnikar doživel še osebno delovno izkušnjo pri »komplementarnem« francoskem arhitektu in še eni legendi 20. stoletja, Le Corbusieru, se je razvil v avtonomnega ustvarjalca, obenem pa se je tudi njegova risba »modernizirala« ter avtorsko nadgradila. »Le redki so doslej poznali ta bolj intimni, umetniški del arhitektove zapuščine (za razliko od risb, ki so spremljale njegove znane projekte),« pripomni Ostan.

Mislec in pričevalec svojega stoletja

Vendar Ravnikar ni bil le vrhunski risar, ki je razvil svoj osebni izraz ali celo likovni jezik, temveč je bil tudi izjemen erudit, mislec in pričevalec svojega stoletja. V zapuščini njegovih drobnih knjižic, neke

Foto: arhiv MAO

Skica z razstave Iskanja v risbi, spoznanja v misli – Fragmenti iz zapuščine Edvarda Ravnikarja: Italija, leto nastanka 1978, last dediči in Ambient d. o. o.

Foto: arhiv MAO

Hotel Babylon v Bagdadu; stavba je bila najprej zasnovana za Črno Goro, nato pa jo je investor prodal v Irak. Ravnikar in sodelavci so jo prilagodili novi lokaciji, kjer je bila nato tudi dejansko zgrajena.

Grobišče talcev v Dragi pri Begunjah, 1953

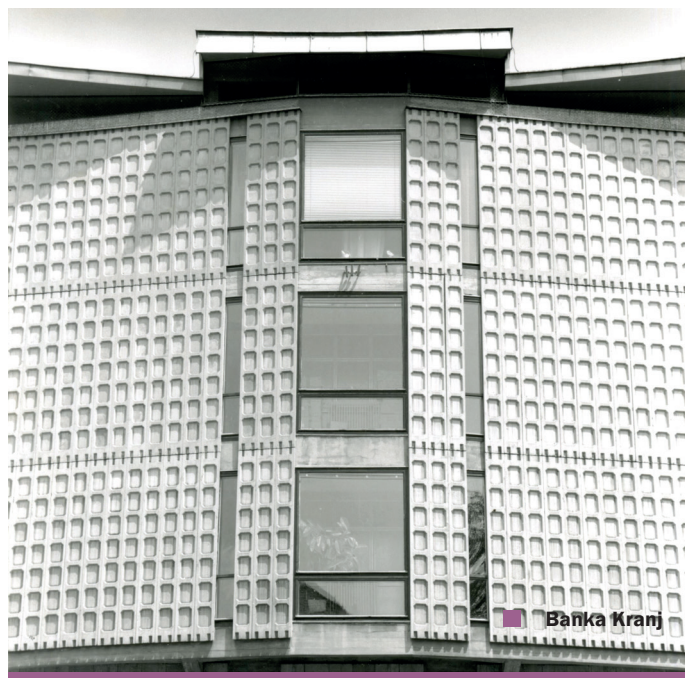
vrste dnevninskih zapiskih, ki so blizu globokim meditacijam o sodobnem svetu, umetnosti in arhitekturi, naletimo tudi na množico relevantnih tem in referenc, od filozofije, literature, arhitekturne in umetnostne zgodovine, sodobne znanosti pa tja do nacionalne kulture in aktualne politike ... Premorejo tako kritično, analitsko pronikljivost na eni strani ter obilico strokovnih in življenjskih modrosti na drugi, saj so v marsičem še danes povsem aktualni.

Kot pravi prof. dr. **Aleš Vodopivec**, je imel Ravnikar vedno pri sebi knjigo, pa ne le o arhitekturi, temveč tudi o umetnosti, zgodovini, filozofiji ... Zavedal se je, da je o arhitekturi treba nenehno govoriti, izobraževati, kajti arhitektura je bila po Ravnikarjevem mnenju med vsemi umetnostmi ljudem morda najtežje dostopna zaradi svojega abstraktnega izraza, čeprav je človeku najbližja po svojih nalogah. Ravnikar je razmišljal o arhitekturi in oblikovanju bolj sistematično, celo matematično, nedvomno pa racionalno, za razliko od prof. Mihevc, ki se je zanašal bolj na dober občutek, o Ravnikarjevem odnosu do dela razmišlja dr. **Bogo Zupančič**, muzejski

**Ravnikar ni bil le vrhunski risar,
temveč je bil tudi izjemen erudit,
mislec in pričevalec svojega stoletja.**

svetnik MAO: »Ravnikarja so zato bistveno bolj kot druge zanimalle teorije, konceptualni pristopi, filozofija, strokovna literatura, dogajanje v svetu itn.« Ravnikar arhitekture ni ločeval od dnevno-političnih vprašanj. »Spodbujal je družbenokritično mišljenje in bil prepričan, da arhitekt brez poznavanja filozofije ne more najti relevantnih odgovorov na aktualne izzive sveta in časa, v katerem živimo,« je prepričan Vodopivec, ki dodaja, da Ravnikar slovenskega prostora ni zaznamoval zgolj s svojimi stavbami, ampak tudi s pedagoškim in publicističnim delom.

Zavzemal se je za reformo študija arhitekture, ki naj bi diplomantu poleg strokovne usposobljenosti zagotovil tudi razgledanost, sposobnost analize in mišljenja, iskanje drugačnih možnosti reševanja eksistenčnih stisk ljudi in prispevek arhitekture k boljši prihodnosti. Pri njem so diplomirale generacije najvidnejših slovenskih arhitektov, kot so Savin Sever, Oton Jugovec, Milan Mihelič, Stanko Kristl, pa Grega Košak, Janez Lajovic, Marko Mušič, Vojteh Ravnikar idr. Obenem pa je bil tudi pionir slovenskega urbanizma, urbanistični inštitut in druge strokovne zavode so ustanovili njegovi diplomanti, ter slovenskega industrijskega oblikovanja. Iz njegove šole izhajajo Saša Mächig, Peter Skalar, Ranko Novak in drugi vidni slovenski oblikovalci. Zaznamoval je generacije, ki so nadaljevale njegovo delo na številnih področjih, njegovo vlogo izpostavi profesor Vodopivec. Ravnikar je slovensko arhitekturo popeljal na pot tehnologije in industrijskega razvoja. V času Jugoslavije, ko je ustvarjal, je bila gradbena industrija razvitejšega sveta za nas nedostopna, zato je bilo potrebno precej naporov in inovativnosti, da je Jugoslaviji

NAJVIDNEJŠA RAVNIKARJEVA DELA

Moderna galerija v Ljubljani, 1951; grobišče internirancev na Rabu, 1953; grobišče talcev v Dragi pri Begunjah, 1953; narodni banki v Celju in Kranju, 1959; zgradba občinske skupščine Kranj, 1960; Založba in tiskarna Ljudske pravice v Ljubljani, 1961; Trg revolucije v Ljubljani, 1961–74 s Cankarjevim domom, 1983; projekt za ureditev otoka Tronchetto v Benetkah – 1. nagrada ex aequo na mednarodnem natečaju, 1964; Gradbena fakulteta v Ljubljani, 1966; hotel Creina v Kranju, 1970; hotel Maestral, Pržno, 1971; trgovska hiša Globus v Kranju, 1973; stanovanjsko naselje Ferantov vrt v Ljubljani, 1973; Hotel Babylon Oberoi v Bagdadu, 1984 idr.

uspelo držati korak z Zahodom tudi na področju dostopnosti stanovanj in celotne bivalne infrastrukture nasploh. Ravnikar je, podobno kot Plečnik, stremel k razvoju domačega znanja in uporabi domačih materialov, kajti zaradi pomanjkanja »deviz« se je bilo treba opreti na domače vire in domače znanje, pojasni dr. Vodopivec, s čimer pa je spodbudil tudi razvoj domačega gospodarstva ter odločilno prispeval k blagostanju celotne družbe.

Ko so bile v krizi slovenske opekarne in se je zdela opeka gradbeni material preteklosti, je začel spodbujati proizvodnjo fasadne opeke, kar lahko vidimo na primeru Ferantovega vrta. Ko so začeli zapirati kamnolome, je Ravnikar pri gradnji Trga republike pokazal neizmerne možnosti uporabe tanko rezanega kamna pri oblikovanju fasadnega ovoja stavb. Podobno se je tudi pri snovanju kranjskega Globusa, ki se je gradil v času, ko so bile v krizi železarne, odločil za železno litino, imenovano korten.

»Ravnikarja ni zanimal internacionalni modernizem, temveč sinteza lokalnega in univerzalnega, modernega in tradicionalnega,« doda dr. Aleš Vodopivec. Poskušal se je odzivati na tedanje družbene in ekonomske probleme, kot je bilo tudi preživetje domače industrije in njene prihodnosti. Tako kot je Plečnika vodilo iskanje identitete slovenske arhitekture, lahko razumemo Ravnikarjev interes za kulturno specifični značaj arhitekture kot njegovo nadaljevanje. V svojem delu je združil spoštovanje domače stavbne tradicije z vero v moderno umetnost in arhitekturo.

Čeprav se je Ravnikar v formalnem pogledu oddaljil od Plečnikove arhitekture, je ostal najbolj občutljiv in izviren prenašalec njegovega izročila. Ključni objekt, ki najbolj nazorno kaže Ravnikarjevo razumevanje lokalno prilagojene arhitekture, je po Vodopivčevem mnenju dvoranska stavba občine v Kranju, t. i. OLO. V tej povsem moderni zgradbi so prisotne sledi domačega stavbarstva, od dvokapne strehe z dolgimi napušči, vidne logične konstrukcije do premišljenih detajlov. V njej je čutiti elementarnost in avtentičnost, ki jo občudujemo v slovenski ljudski arhitekturi, najizraziteje pri kozolcih.

Modernost Moderne galerije v Ljubljani (1951) se navzven ne kaže agresivno z modernimi načeli takrat aktualne arhitekture, ampak je prisotna abstraktno, skoraj nevidno, deloma v zasnovi tlorisov, deloma v proporcijskem ključu na glavnem pročelju.

